

Nagyné Árgány Brigitta¹
„Music is What People Do”

Összefoglaló az EAS² 28., az ISME 8. Regionális Konferenciájáról
A „Freiburg University of Music” és a „Freiburg University of Education” rendezésében,
Freiburg, Németország, 2021 március 24-27.³

A konferencia témája és mottója: „Music is what people do”

Zenehallgatás, éneklés, táncolás, dalszerzés, koncertlátogatás, kedvenc zenekarunk blogjának olvasása – mindezek a tevékenységek jelzik, hogy a zene különböző formái központi szerepet töltenek be az emberek életében. A zene a „világgal való foglalkozás” egyik módja, mely semmi mással nem helyettesíthető – ezért része a nevelésnek szerte a világon.

Az alábbi fő kérdéskörök megválaszolására került a hangsúly e témakörben:

- Milyen szerepet tölt be a zene a társadalomban?
- A zene, mint gyakorlat megértésének milyen oktatási konzekvenciái lehetnek?
- Milyen módon tudja a zeneoktatás támogatni korunk zenei sokszínűségét?
- Hogyan kapcsolódhat a zenei oktatás a tanulók zenei tudásához?
- Hogyan kínálhat a zene az iskola keretein belül minden tanuló számára új módszereket a zene megközelítéséhez?

Mindezekon túl minden EAS konferencia célja, hogy lehetőséget adjon a zenepedagógiával foglalkozó szakemberek számára a véleménycserére, az újító ötletek és tapasztalatok megosztására, továbbá a szakmai kapcsolatok kialakítására és megerősítésére.⁴

A programokról

A programnaptárban egyszerűen lehetett tájékozódni, mivel az egyes napok felépítése változatos, ugyanakkor mégis logikus menetrendet követett, mely a létrehozott online felületen bármikor megnézhető volt, illetve lehetőség adódott a rendszerben mindenki számára az egyéni eseménynaptár összeállítására is. Ennek megvolt az az előnye, hogy online sokkal gyorsabban át lehetett „ugrani” egyik teremből a másikba. Ezt segítette az is, hogy a szervezők és szekcióvezetők minden esetben szigorúan ügyeltek az időbeli korlátok betartására és betartatására.

A konferencián három plenáris előadást hallhattunk, míg a különböző szekciókba (úm.: tudományos előadások, gyakorlatorientált bemutatók, workshopok, szimpóziumok, poszterbemutatók) két független bíráló által véleményezett és elfogadott absztrakttal lehetett jelentkezni. Az előadások és a szimpóziumok videófelvevételekkel (maximum 20 perc) és az azokat követő 10 perces szakmai konzultációval zajlottak, míg a többi esetben az online térben élőben folytak a különböző programok (pl.: workshop). A négy napos rendezvényen (szerény számításaim szerint) legalább 30 nemzet 156

¹ a szerző tanító, iskolai ének-zene tanár, a neveléstudományok doktora, egyetemi oktató

² European Association for Music in Schools, elnöke: Isolde Malmberg, magyarországi koordinátora: Maczelka Noémi

³ Elnézést kérek máris a Tisztelt Olvasótól: ez most nem kizárólag egy tényszerű, hanem sokkal inkább egy élményszerű szakmai beszámoló arról az eseményről, melynek előadóként is részese lehettem – sajnos csak online.

⁴ A konferencia témájához kapcsolódó videó megtekinthető: <https://eas-music.org/2021-freiburg-de-theme/>

résztevéője képviseltette magát a különböző szintereken, így valóban érezhettük a zene határok nélküli, illetve határokat nem ismerő hatását.

A bevezető szakmai programok között *iskolalátogatás* szerepelt⁵, melynek során egyrészt alap- és mesterszakos hallgatók, másrészt tanárok és oktatók osztották meg kerekasztal beszélgetés keretén belül gyakorlati tapasztalataikat a zenei nevelés területén. Ezáltal lehetőség volt arra, hogy két különböző látásmódot (a zenét tanulók, akiknek van némi tanítási tapasztalata, illetve a zenét tanítók különböző dél-németországi intézményekből) ismerjünk meg. A hallgatók fontosnak tartották kiemelni, hogy a zenei tevékenységeknek nagyobb szerep kellene, hogy jusson a tanórai kereteken kívül, illetve a tanórákon véleményük szerint még élményszerűbben⁶, kreatívabban, a zenei tapasztalásokból kiindulva és azok széles tárházát nyújtva, a hétköznapi élethez közelebb álló, sokkal inkább tanuló központú tartalmakkal kellene megközelíteni például az elméleti fogalmakat. Hangsúlyozták továbbá a nyitott, kreatív pedagógus szerepét e folyamatban. A tanárok szintén a gyakorlatorientált megközelítést helyezték a középpontba, megfogalmazva, hogy a zene az érzelmek kifejezésének nyelve, és mint ilyen, minden más tartalomba (tantárgyba) beépíthető.

A további három napban a délelőtti folyamán került sor a *plenáris előadásokra*, majd azokat követően többnyire hat *szekcióban* zajlottak párhuzamosan a különböző jellegű szakmai bemutatók. A szervezők kreativitását mutatja, hogy a konferencia minden napját igyekeztek változatos zenei programokkal és online aktivitásokkal gazdagítani: így az (álmos) reggelek a „*Musical Morning Starters*” elnevezésű, rövid, negyedórás foglalkozásokkal indultak, ahol flamand táncoktól kezdve Bobby McFerrin énekgyakorlataiig (Circle-songs) a zenei tevékenységek széles kínálatával találkozhattunk, melyek kiváló ráhangolódást nyújtottak az előttünk álló napra. A „*kávészünetekben*” szintén többféle lehetőségünk volt: zenélhettünk, barangolhattunk a szervezők által létrehozott virtuális könyvtárban, hallgathattunk zenét, nézhettünk videókat a digitális koncertteremben vagy lapozgathattuk a poszter szekció alkotásai között. Az esti programok között a két *koncerten* kívül például közös „fekete-erdei” specialitások *főzésén* is részt vehettünk, illetve megtekinthettük Freiburg város nevezetességeit egy igen jó hangulatú *idegenvezetés* során.⁷

Plenáris előadók és előadások

Prof. Dr. Emily Akuno Prof. Dr. Evert Bisschop Boele Prof. Dr. Bettina Fritzsche
(Forrás: <https://eas-music.org/2021-freiburg/keynote-speakers/>)

⁵ Több mint 100 fős hallgatósággal.

⁶ Például: Játsszunk el egy tavaszi reggelt!

⁷ Ebből tudtam meg például, hogy amennyiben egyszer (remélem) utam oda vezet, semmiképpen se próbálkozzak magassarkú cipővel, mivel nagy valószínűséggel kitörhetem a bokám az ódon macskaköveken. Továbbá, hogy amennyiben bárki ott kíván házasságot kötni, a helyi, a várost körbefutó csatornába mindenképp ajánlatos lábat lógatni (menyasszonyként), ha házasságunkat sikeresnek szeretnénk. Mint, ahogy arra is fény derült, hogy a város bombázásakor egyedül annak katedrálisa maradt épen, mely valószínűleg nem kizárólag az Isteni gondviselésnek, hanem az akkori időjárás sajátosságainak is köszönhető. A 160 méter magas katedrálisnak továbbá kiváló orgonája van, melyet északi oldalon helyeztek el, hogy távol tartsa a hívektől az ördögöt. Rövid filmbemutató a városról: <https://www.youtube.com/watch?v=sZ0 O XcZ41&t=6s>

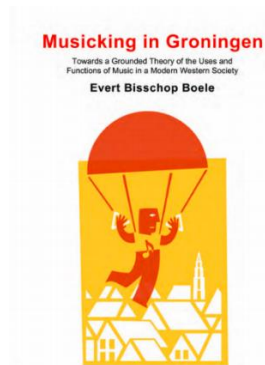
Az ez évi EAS konferencia témája ráirányította a figyelmet arra a tényre, hogy a zene sosem egy egyszerű jelenség vagy tárgy, hanem mindig akció, tevékenység és együttműködés, mely tény jogosan támaszthatja felénk azt az igényt, hogy tanulmányozzuk azokat az embereket, akik létrehozzák.

A csütörtöki nap délelőttjén közel 300 fő hallgatta figyelmesen *Prof. Dr. Evert Bisschop Boele* rendhagyó előadását⁸, aki Maastrichtban tanult zenepedagógiát és az Amszterdami Egyetemen etnomuzikológiát. Doktori fokozatát a Georg-August Universitát Göttingenben szerezte a zene használatáról és funkciójáról a modern nyugati társadalomban témában írt disszertációjával.

Előadásának címéhez (*“Music is something people (already) do”*) kapcsolódva elgondolkodtató párbeszédének központi kérdései az alábbiak voltak:

- Mire való a zenei nevelés? Mit adhat számunkra?
- Mit jelent és fejez ki a zene az iskolán belül és az iskolán kívül⁹, a társadalomban?
- Miért zenélünk?

Meglátásai szerint a zene nem egy „dolog”, hanem aktivitás, nem egy beszűkült magaskultúra kell, hogy legyen, hanem a társadalmi életünk szerves része.¹⁰ Mindenki szeretné felépíteni saját zenei identitását, kifejezni önmagát, és ily módon is kapcsolódni az őt körülvevő világhoz. A zenei nevelésünk célja végső soron tehát az lehetne, hogy segítse a gyerekeket abban, hogyan váljanak zenei személyiséggé¹¹ a világban.¹² Így a zenei nevelés egy rendszer, melyben a különböző idiokultúrával rendelkező személyiségek ennek felépítésére törekednek. Ehhez segítség lehet a tanítás folyamatában megszülető tanterv. Az iskola lényege tehát az, hogy gazdagítsa ezt a kultúrát, változatos zenei tanulási környezetet teremtve.

Az előadó disszertációjának borítólapja

(Forrás: https://research.hanze.nl/ws/portalfiles/portal/15926318/Eburon_Musicking_in_Groningen.pdf)

Prof. Dr. Emily Akuno (Kenya) videófelvételekkel színesített előadására a pénteki napon került sor több mint 200 fő részvételével. Ő zenei professzorként dolgozik a kenyai Kenyatta Egyetemen, a dél-afrikai KwaZulu-Natal Egyetemen, a Maseno Egyetemen és a Kenyai Műszaki Egyetemen. Jelenleg a The Co-operative University of Kenya tudományos ügyekért felelős rektorhelyettese.¹³ Bemutatójának

⁸ Az előadó kreatív módon interjút készített saját magával az otthonában, így igazán találó és lényegre törő kérdéseket tudott feltenni – maga-magának.

⁹ Például: a családban, az edzőteremben, az autóban stb.

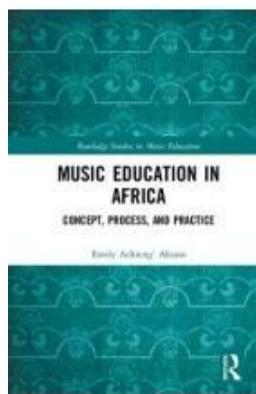
¹⁰ Ennek kapcsán több olyan elméleti kulcsfogalom körbejárására is sor került, mely nemzetközi szinten egyre gyakrabban használatos, úm.: musicing/musicking, idioculture, musical behaviour, musical person stb.

¹¹ „musical behaviour”

¹² „...becoming a musical person in the world.”

¹³ Előadóművész-pedagógusként képezte magát Kenyában, az Egyesült Államokban és az Egyesült Királyságban, kutatási érdeklődése a zeneoktatás kulturális relevanciája felé irányul. Szerkesztője és egyik szerzője a Routledge Kiadónál megjelent *Music Education in Africa* (2019) című kötetnek. A Nemzetközi Zenei Tanács (IMC) korábbi elnöke és a Nemzetközi Zeneoktatási Társaság (ISME) jelenlegi elnöke, valamint a kenyai zeneoktatási kutatócsoport (MERG-Kenya) elnöke.

címe: „*I call it Music: Validating diverse music expressions in the classroom*”¹⁴ Ennek során arra a kérdésre kereste a választ, hogy hogyan lehet a tanulók közösségi zenei tevékenységeit integrálni az osztálytermi tapasztalatokba, és ezáltal a zeneoktatást kulturálisan relevánssá tenni a tanulók számára a 21. században. A zene fogalmát a (zenét) fogyasztó-tanuló szemszögéből vizsgálja, azzal a céllal, hogy áthidalja a közösség és a tanterem, azaz az iskolán kívüli és az iskolán belüli zenei aktivitások közötti szakadékot annak érdekében, hogy az iskolai zenélés a tanulók és a tanárok számára egyaránt élményt nyújtson. Azt mondhatjuk, hogy a zene kötődhet mindennapi életünk bármely eseményéhez és ez nem lehet csak a „zenét tanulók” kiváltsága, hiszen a zene olyan „valami”, amit mindenki tesz valamilyen formában. Az előadó ízelítőt mutatott a kenyai zenei nevelés mindennapjaiból videófelvételek formájában. Ezekből megtudhattuk, hogy a kenyai iskolákban kedvelt tevékenység a tehetségkutatókon való részvétel, népszerűek a gyerekek körében az ifjúság-központú televíziós adások és jellemző a műfaji sokszínűség a gospelről a rap zenéig.¹⁵ A kihívás egyrészt a tanuló környezetében található zenei megnyilvánulások sokféleségéből és azok sajátos elemeiből adódik (amelyek számára kedvesek), másrészt az előre meghatározott tantervi követelményekből. E szakadék sikeres áthidalása boldogabb tanulókhöz és eredményesebb egyetemi zenei programokhoz vezethet, amely végső soron egy zeneileg műveltebb társadalomban csúcsosodhat ki.

Az előadó könyve

(Forrás: https://www.enbook.hu/catalog/product/view/id/4482932?gclid=CjwKCAjwmy-DBhAMEiwA7xYrdws_K4A6PMps_RcuxIJF8pP7qew58w8nyftmlOwmRDIQ03h5IG6DdhoCg2wQAvD_BwE)

Az utolsó nap délelőttjének programjában *Prof. Dr. Bettina Fritzsche* (Germany)¹⁶ adott elő több mint másfélszáz résztvevő előtt, aki a Freiburgi Egyetem oktatója. Kutatásaiban a kvalitatív módszerekre helyezi a hangsúlyt, kutatási területe a kulturális-összehasonlító oktatáskutatás, az oktatás rekonstruktív kutatása, a pedagógiai gyakorlatok etnográfiaja és videográfiaja, valamint az iskolai sokszínűség. Előadásának címe: „*How to study what people do? Praxeological research on “doing pedagogy” and “doing youth culture”*”¹⁷ Bemutatójában a gyakorlathoz kapcsolható neveléstudományi oktatási és módszertani kérdésekkel foglalkozott. Megfogalmazása szerint a "gyakorlatelmélet" azt hangsúlyozza, hogy az emberi élet központi jellemzői az emberi gyakorlatokba ágyazódnak, így e terület célja az, hogy feltárja a gyakorlatok mögött meghúzódó logikát. Elméleti megközelítésében Theodore

¹⁴ „Amit zenének nevezek: különböző zenei kifejezőmódok az osztályban”

¹⁵ Mindenkinek javaslom megtekintésre a Youtube csatornán található *Kasuku Talent Show* videóit! Pl.: <https://www.youtube.com/watch?v=iOXf5MnuDfw> , <https://www.youtube.com/watch?v=0-Vf5rMzQAU> , <https://www.youtube.com/watch?v=epqZiforUek>

¹⁶ Az előadó egyik legfrissebb publikációját lásd: *Cultural identity in multilocal spaces*. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/15595692.2018.1553551>

¹⁷ Hogyan tanulmányozzuk, hogy mit „csinálnak” az emberek? Praxeológiai kutatások a pedagógia és az ifjúsági kultúra alakításáról

R. Schatzky, Garfinkel, Earl és Zimmermann szociológiai (etnometodológiai) kutatásaira alapozott. Kiemelte, hogy az etnográfia, mint kutatási módszer a közvetlen megfigyelések és a gyakorlatok leírására, tovább e két módszer kombinációjára épül, néha videográfival kiegészítve. Ezek által tudjuk elemezni a különböző gyakorlatok logikáját és azok jelentőségét az azokban résztvevők számára. Mindeközben arra összpontosítva, hogy az egyes gyakorlatok milyen kapcsolatban állnak egymással, illetve, hogy a résztvevők milyen módon beszélnek a tevékenységükről. Vizsgálhatjuk így pl. a diákok és a tanárok közötti kapcsolatot (pl.: interjúkkal, videófelvételekkel)¹⁸is. A kvalitatív kutatások területén széles körben vitatják azt a kérdést, hogy miként lehet ezt a logikát módszertanilag megragadni az empirikus vizsgálatok során. Az előadó két, praxeológiai ¹⁹feltételezéseken alapuló tanulmány példáján keresztül mutatta be a gyakorlatokra összpontosító oktatáskutatás lehetőségeit és kihívásait. Betekintést nyújtott a pedagógiai kapcsolatok egy személyes dimenziójába, amelyet egy, a kultúrák közötti videográfiaiban vizsgált. Ezen kívül egy fiúbandák és lányzenekarok női rajongóival foglalkozó projekt során megismerhettük az ifjúsági kultúra alakulására ható tényezőket hangsúlyozva azt, hogy a praxeológiai megközelítés számos előnnyel járhat a hasonló típusú kutatások terén.

Szekcióelőadások és szimpóziumok²⁰

A szekciók és a szimpóziumok témakörei nagyon széles palettát öleltek fel a zene és az orvostudomány kapcsolatától a digitális pedagógiáig²¹, így a hallgatóság is bőven találhatott egyrészt olyan előadást, melynek során az új kutatásokba nyerhetett bepillantást, másrészt olyan bemutatót is, ahol az új vagy a már jó gyakorlatként jellemezhető produktumok kerültek képernyőre.²²

A „Zene és az orvostudomány” szekcióban egy érdekes és újszerű témafelvetés került bemutatásra egy spanyol előadó jóvoltából²³, aki a menopauzának a hangra való hatását kutatja, különösképp a beszéd- és az énekhang vonatkozásában.²⁴ Megállapításai alapján a magasan képzett énekesek számára még a legkisebb hangproblémák is szorongást és félelmet keltenek. A témát nyolc tudományos adatbázis tanulmányainak elemzésével és összehasonlításával járták körül²⁵, melynek során olyan kulcsszavakra és ezek kombinációira kerestek rá dátumkorlát nélkül, mint pl.: „ének”, „énekesek”, „kórus”, „menopauza”, „climacterium”.²⁶ Eredményeik alapján a leggyakoribb tünetek: a magas hangok elvesztése, a regiszter törései és a vibrato sebességének és mértékének változásai voltak. Mindezek

¹⁸ Például: Miért használjuk az érintést a gyermekeknek?

¹⁹ Legegyszerűbben megfogalmazva: a praxeológia a cselekvés logikája, bővebben Ludwig Heinrich Edler von Mises publikációiban olvashatunk erről, elsősorban közgazdaságtudományi értelemben.

²⁰ Összesen közel 70 szekcióelőadás és legalább tíz szimpózium, az előadások esetében átlag 15-50 résztvevővel.

²¹ A szekciók témakörei a már említettekén kívül a következők voltak: zenetanárok képzése, együttműködések (pl.: szimfonikus zenekar és iskola), iskola utáni zenei programok (pl.: ifjúsági kórusok, zenekarok), a hang testet öltése (pl.: hallásgyakorlatok relatív szolmizációval), kora gyermekkori zenei nevelés, a tanár szerepe, régióspecifikus zenei gyakorlatok (pl.: a cseh zenetanárok népzenei hagyományokkal kapcsolatos attitűdje), zenei tantervek és zenetanárképzés, zene az általános iskolában, a zenei nevelés nemzeti perspektívái, kulturális esélyegyenlőség. A szimpóziumok témakörei közül néhány: a digitális technikák összehasonlítása a középiskolai tantervekben, zeneszerzés-tanulás-tanítás: a dalírástól és a daltanulástól a kutatás alapú szemináriumi formáig a zenetanárok képzésében, a koronavírus utáni perspektívák a zenei nevelésben, közös éneklés, improvizáció a zenei nevelésben, a nemzeti koordinátorok találkozója.

²² Mivel a szekciók általában hat szintéren folytak párhuzamosan, így legfőképp azon előadások tömör összefoglalására törekszem, melyeken részt tudtam venni. Ezeken a hallgatóság létszáma többnyire 20 és 50 fő között volt, jórészt természetesen az időpontok és az érdeklődési területek függvényében. A bemutatók időtartama a szekcióelőadások esetében 30 perc volt, melyből maximum 20 perces videóanyagot kellett előre elküldeni és maximum 10 perc volt a további beszélgetés időkerete.

²³ Mauro B. Fiuza és kutatótársai - Spain

²⁴ Ennek leggyakoribb tünetei: a torok szárazsága, a hang magasságának csökkenése és a rekedtség.

²⁵ úm. pl.: PubMed, Web of Science, Scopus, Science Direct, Academic Search Complete, Medline, Scielo, and Proquest

²⁶ Összesen 15958 referenciát találtak, melyekből 7 tanulmány esetében tudták a releváns információkat kivonni és elemezni.

további negatív érzelmi érzelmekkel jártak, ideértve a színpadi szorongást, az éneklési képesség hiányát, a frusztrációt és a munkaképtelenséget. Mindezek alapján az énekesek segítéséhez a menopauza idején a kutatók véleménye szerint sürgős lenne egy átfogó tanulmány készítése arról, hogy a hormonális változások mennyire tükröződnek az énekhangban.

E szekció másik előadásában egy kanadai kutató²⁷ a zenészek munkájukhoz kapcsolódó sérüléseit elemezte újszerű megközelítésben: a zenészt sportolóként szemlélve. Kérdésfelvetésének alapja: milyen a zenészek testi és érzelmi egészségi állapota és milyen területeken kell javítani ahhoz, hogy a zenész egészsége ugyanolyan figyelmet kapjon, mint a sportolóké? Vizsgálatai során az előadó elemezte a zenészek sérülését vizsgáló, szakértők által közreadott tanulmányok adatait, áttekintést nyújtva a zenészek fizikai és érzelmi egészségi állapotáról. Az adatok azt mutatják, hogy a sportolókhoz hasonlóan a zenészek is hajlamosak a munkával kapcsolatos sérülésekre, és a sportolókhoz hasonlóan a zenészeknek is kezdettől fogva foglalkozniuk kell az őket érő fizikai terheléssel és érzelmi stresszel.²⁸

Az „Együttműködés” szekció egyik példjaként jelent meg a Stuttgarti Szimfonikus Zenekar „Péter és a farkas” című projektje²⁹. Az esettanulmány azt mutatta be, hogy a diákok (6-11 évesek), a tanárok, a hallgatók és a zenészek miként vélekednek az adott, 6-11 éves korú gyermekek körében megvalósult zeneoktatási projektek tapasztalatairól. Ennek felmérésére kérdőívet dolgoztak ki, melynek eredményei rámutattak arra, hogy e koncepció továbbfejlesztése érdekében lényeges a tanulók számára kor- és nemspecifikus ajánlatokat nyújtani, tesztelni kell a más zeneművekre való átadhatóságot is, továbbá érdemes lenne más csoportokkal összehasonlító vizsgálatokat készíteni, a már meglévő ötleteket tovább gazdagítani.

Egy másik bemutató során a Hanoveri és a Trossingeni Zeneművészeti Egyetem kutatói³⁰ a *JeKits*³¹ elnevezésű *program* lényeges elemeit vázolták fel³². E programban - mely Észak-Vesztfália közel 80000 általános iskolás korú tanulóját érinti több, mint 1000 iskolában napjainkban - a kulcsszavak: a táncolás, az éneklés és a hangszeres játék. Az értékelés során arra összpontosítottak, hogy válaszokat kapjanak arra, hogy a JeKits milyen módon és mennyiben segít az esztétikai élmények létrejöttében és a szociális kompetenciák alakulásában, a közösségi kapcsolatok fejlesztésében, a kulturális részvételhez való egyenlő hozzáférés tekintetében. Kvalitatív kutatási módszerként interjúkat készítettek igazgatókkal, zeneiskolai tanárokkal, osztályfőnökökkel, szülőkkel, csoportos beszélgetéseket folytattak a diákokkal, továbbá megfigyeléseket végeztek az órákon (hangszertanulás, éneklés, tánc). Kvantitatív módszerként kérdőíveket töltettek ki a diákokkal és szüleikkel, a tanárokkal, az osztályfőnökökkel, az iskolák vezetőivel. A kutatás zárójelentése rávilágít arra, hogy az adott kezdeményezés milyen módon alakíthatja a politikai döntéseket.

Az egyik, a zene tanulásához kapcsolódó szekcióban egy koszovói kolléga³³ a „mozgó dó” és a kézjelek használatának előnyeit mutatta be az éneklési készség fejlesztésének és fejlődésének területén zeneművészeti középiskolába járó középiskolás tanulók körében (9 fő, 11 napos program). Ez a zenepedagógiai megközelítés az adott országban újdonságnak számít, mivel az ottani zeneoktatás rendszere az ún. fix-dóra épül.³⁴ A gyakorlatokat, a dalok elsajátítását - melyek három fő területet öleltek

²⁷ Lucie Florence Jones - University of Calgary, Canada

²⁸ Ha például a kezdő zenetanuló már a kezdetektől megtanulja a helyes testtartást és a légzéstechnikát, ezek a képességek optimalizálják a teljesítményt és csökkentik a játékkal kapcsolatos sérüléseket. A helyes testedzés felkészítheti a zenészeket a hosszú és sérülésmentes karrierre.

²⁹ Georg Brunner - University of Education Freiburg, Germany

³⁰ Thomas Busch, Andreas Lehmann-Wermser

³¹ Angolul: „*An Instrument, Dancing or Singing for Every Child*”. A programról és a kapcsolódó kutatásról (német nyelvű videó) bővebben annak honlapja alapján tájékozódhatunk: <https://www.jekits.de/>

³² Az előadás címe: „*JeKits*” - *hangszer, tánc vagy ének minden gyermek számára*” - esztétikai élmények, kulturális részvétel, közösségi hálózatépítés egy nagyszabású német zeneoktatási programban

³³ Kastriot Sada - Music School "Prek Jakova", GUniversity of Gjakova "Fehmi Agani", Gjakova, Kosovo.

³⁴ Érdekes ugyanakkor, hogy e módszer lehetőségét az előadó Amerikából importálta.

fel, úm.: „A levegőben”³⁵, „A táblánál”³⁶ és „A kottából”³⁷, - a kutató videófelvételekkel dokumentálta. Eredményei szerint összehasonlítva a fix dóval és a mozgó dóval kapcsolatos tanulási eredményeket látható a kettő közötti szignifikáns különbség az utóbbit tekintve.

A *koragyermekkorai zenei nevelést* középpontba állító szekció egyik előadásában a Zágrábi Egyetem Tanárképző Karának oktatója³⁸ a gyermekek jóllétét³⁹ és zenei tevékenységekben való részvételét vizsgálta, a zene, mint gyakorlat megértésének módjával összefüggésben⁴⁰. A kutatás során az óvodás korú gyermekek érzelmi jóllétének és az óvodai zenei tevékenységekben való részvételének megfigyelését és értékelését, mint az óvodapedagógus reflektív gyakorlatának részét használták a témához kötődő jelenségek mélyebb megértéséhez. A még folyamatban lévő kutatási projekt során egy esettanulmány keretében a kutató az óvodapedagógussal együttműködve megpróbálta azonosítani és megosztani a gyermekcsoporttal a különböző alkalmak során szerzett zenei tapasztalatokat. Az első eredmények alapján megállapították a gyermekek részvételének és jóllétének átlagos szintjét az elvégzett zenei tevékenységekben. Arra a következtetésre jutottak, hogy annak érdekében, hogy a gyermekeket jobban be lehessen vonni bizonyos zenei tevékenységekbe, a tevékenységeket jobban a gyermekek életkorához és érdeklődéséhez szükséges igazítani⁴¹. Ezáltal az óvodapedagógusoknak érzelmileg elkötelezettebbnek, motiváltabbnak, valamint rugalmasabbnak és alkalmazkodóképesebbnek kell lenniük az aktuális helyzethez.

A „Zeneszerzés” szekció előadásai közül a finn Jyväskylä Egyetemen oktató Henna Suomi⁴² a gyermekek együttműködését vizsgálta a zeneszerzés során. Bevezetőjében kiemelte, hogy a zeneszerzés a finn tantervnek 2004 óta része, mint a zenei kifejezőmód egyik formája. A 3-6. osztályig a tanulók saját zenei ötletei zeneszerzéssel és hangszereléssel nyilvánulnak meg - például hangok, ének, hangszerek és zenei technológia felhasználásával. Az általa bemutatott, 16 órás keret felölelő zeneszerzési projekt során 3. osztályos tanulók esetében a fő cél többek között a gyermekek önértékelésének és zeneszerzési képességeinek támogatása, továbbá a csoportos tevékenységek során a tagok közötti együttműködés és tapasztalatmegosztás segítése és a zenei fogalmak ismeretének bővítése állt. Ezen kívül a konkrétabb cél egy, a tételhez kapcsolódó, saját kompozíciókat tartalmazó énekeskönyv létrehozása volt. Az alkotás négy fázisból állt: 1. tervezés (keretek, alapötletek felvázolása) 2. tényleges feldolgozás: a komponálási fázis, amelyben a dallamtémákat játékkal, énekléssel vagy dúdolással kísérletezték ki. Ugyanakkor a dalszöveg minden szótagja saját hangjegyet kapott, végül pedig a dallamhoz akkordrendezés készült. 3. mentés: a kompozíciókat rögzítése. 4. reflektálás és a tanulók önértékelése: a tanulókkal a folyamatot, a kész kompozíciót és a komponáláshoz való hozzáállást vitatták meg.⁴³

³⁵ Minden egyes kézzel, arckifejezéssel és testbeszéddel pontosan ábrázolható, hogy mit szeretnénk, az énekesek pedig reagálnak arra, amit a vezető mutat, a verbális és nem verbális kommunikáció folyamatos körforgásában.

³⁶ Ugyanazt a modellt dolgozzuk fel, mint az első fázisnál, miközben egyszerű kottairást tanítunk egy fehér vagy krétatáblán.

³⁷ Ezt a fázist (kottából olvasás) csak az előző két lépés sikeres végrehajtását követően lehet megkísérelni, ha az énekesek erre készen állnak.

³⁸ Blaženka Bačlija Sušić

³⁹ Megfogalmazása szerint a gyermek jóllétéről akkor beszélhetünk, ha úgy érzi magát, mint „fish in the water” (azaz: Úgy él, mint hal a vízben!)

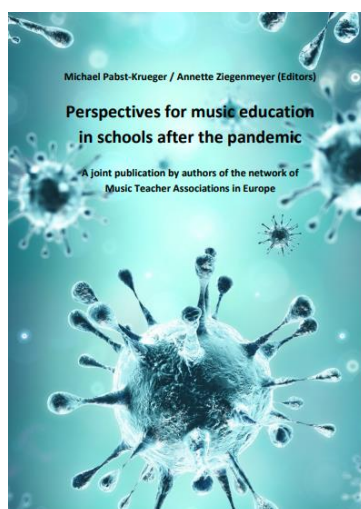
⁴⁰ Az előadás címe: Children’s Wellbeing and Involvement in Music Activities as a Way of Understanding Music as Praxis

⁴¹ Például azokat játékosabban, mozgásgazdagabb módon szervezni.

⁴² Előadásának címe: „Children’s collaboration in music composing”

⁴³ Ennek az előadásnak a kapcsán az egyik leglényegesebb üzenetet abban láttam, hogy bár pl. hazánkban is nagy népszerűségnek örvend a digitális technika használata a zenei órákon (természetesen nem a kényszerű, a járványügyhöz kapcsolódó módot értve ez alatt), mégis arra nagyobb figyelmet lenne érdemes fordítani, hogy azt célként vagy eszközként használjuk. Ebben az esetben kiváló példát mutatott be az előadó arra, hogy egy aktív zenei tevékenységeket tartalmazó (pl.: csoportos kreatív játék zongorán/xilofonokon stb.) projekt során egyetlen

A szimpóziumok közül az egyik leginkább aktuális, a jelenlegi helyzetet középpontba állító, ugyanakkor elemző és egyben a továbblépés lehetőségeit felvázoló tanácskozás „Az iskolai zenei nevelés perspektívái a koronavírus után”⁴⁴ címet viselte. Ennek keretében a különböző országokból származó szerzők bemutatták és megvitatták a zeneoktatásban a világjárvány idején bekövetkezett jelentős változásokat, továbbá megosztották egymással a legjobb gyakorlatokat és ötleteket. A szereplő előadások az alábbi kérdésköröket érintették: "A korona alatti zeneoktatás aktuálisan használt módszerei és gyakorlatai közül melyeket érdemes megtartani és továbbfejleszteni a korona utáni időkben?", "Hogyan lehet az online eszközöket sikeresen használni a zeneoktatásban például hibrid tanulási környezetben?". Ezekkel kapcsolatban már napvilágot látott egy angol nyelvű kiadvány⁴⁵ a Német Zenetanárok Szövetségének honlapján⁴⁶, mely a következő fő témákra összpontosít: reakciók és jó gyakorlatok az új körülményekhez igazodva a szlovák, a portugáliai, a németországi, a görögországi és a törökországi iskolai zenetanítással kapcsolatban (nehéz idők és kreatív megoldások), "Korona-leckék" a szociálisan hátrányos helyzetű diákok zeneoktatásában a hibrid zeneórákon.

A kiadvány címlapja

(Forrás: [https://www.bmu-](https://www.bmu-musik.de/fileadmin/Medien/BV/Positionen/Perspectives_for_music_education_MTA-network.pdf)

[musik.de/fileadmin/Medien/BV/Positionen/Perspectives for music education MTA-network.pdf](https://www.bmu-musik.de/fileadmin/Medien/BV/Positionen/Perspectives_for_music_education_MTA-network.pdf))

Hazai előadók és előadások

A magyar színeket a konferencia programjában négy előadás képviselte: a PTE Művészeti Karáról Nagy Sándor Imre, Révész György, Séra László és Bandi Szabolcs Ajtony⁴⁷, a Debreceni Egyetemről Váradi

digitális tartalom jelent meg (eszközként), amikor a gyerekek a Sibelius program segítségével rögzítették szerzeményeiket, mivel ezek így kerültek bele a közösen létrehozott téli énekeskönyvbe. Ugyanakkor az előadó kifejezte azirányú aggodalmát is, hogy a Finnországban (!) tanítónak jelentkező hallgatók hiányos zenei előképzettsége egyre nagyobb problémákat vet fel a képzésben. (Mint kiderült jelen sorok írója és a finn előadó ugyanabban az időben doktorált hasonló témából, így nagy öröm volt, hogy e konferencián „találkoztunk”.)

⁴⁴ „Perspectives for Music Education in Schools after Corona”

⁴⁵ A kiadvány olvasható és PDF formátumban letölthető itt: [https://www.bmu-musik.de/fileadmin/Medien/BV/Positionen/Perspectives for music education MTA-network.pdf](https://www.bmu-musik.de/fileadmin/Medien/BV/Positionen/Perspectives_for_music_education_MTA-network.pdf)

⁴⁶ A honlap elérhetősége: www.bmu-musik.de

⁴⁷ Előadásuk címe: „Incongruent melody tones and the emergence of musical humor” (Inkongruens dallamhangok és a zenei humor létrejötte)

Judit⁴⁸ az ELTE Tanító- és Óvóképző Karáról Kovács Katalin⁴⁹ és a MATE Kaposvári Campusáról jómagam⁵⁰.

A pécsi kutatók bevezetőjükben hangsúlyozták, hogy viszonylag kevés olyan empirikus kutatás létezik, mely a zenei humor jelenségével foglalkozik. A humor mibenlétének megközelítésekor Suls (1972) elméletéből indultak ki, mely szerint akkor találunk valamit humorosnak, amikor olyan tárgyakkal/eseményekkel találkozunk, amelyek az adott fogalmi keretben nem illenek egymáshoz. Kísérletük során arra keresték a választ, hogy: tűnhetnek-e a dallami elvárások bizonyos megsértései inkongruensnek a hallgatók számára oly módon, hogy az a humor megjelenéséhez vezessen? Ha igen, milyen mértékű változás teszi humorossá a dallamelvárást? Kísérletük során a PTE pszichológia és zenész szakos hallgatóit vizsgálták, akik két, nyolcütemes dallamot (dúr és moll) hallgattak meg, melyeket a szerzők erre az alkalomra állítottak össze úgy, hogy a dallamok záróhangjai véletlenszerűek voltak, így azok vagy az eredeti záróhangon, vagy az egy oktávval feljebb vagy lejjebb lévő félhangon fejeződhetnek be. Minden résztvevőnek az összes lehetséges változatot öt, 7 fokú bipoláris skálán kellett értékelnie, beleértve a dallam megfelelőségének, mulatságosságának, játékosságának, kellemességének és szépségének értékelését. Eredményeik azt mutatták, hogy a résztvevők humorértékelése nem feltétlenül függött az inkongruencia szintjétől, mivel például a magasabb játékossági értékelést kapott változatok humorosabbnak bizonyultak. A zenészek humorosabbnak találták a mindkét irányban nagyobb lépéseket, mint a nem zenészek, ami arra utal, hogy szélesebb harmonikus keretek között jobban fel tudták oldani az inkongruenciákat. Remélhetőleg a zenei humorfeldolgozás mögöttes mechanizmusának megismerése fényt deríthet arra, hogyan lehet a humort és az inkongruenciát kihasználni a zenei nevelés különböző módszerei során.

Váradí Judit egy, a Magyar Művészeti Akadémia Művészetelméleti és Módszertani Kutatóintézetének támogatásával létrejött empirikus, saját szerkesztésű kérdőívben alapuló (26 kérdés) kutatást mutatott be előadásában⁵¹, melynek során azt vizsgálták, hogy az általános iskolásoknak van-e lehetőségük élő zenei koncerteken való részvételre, és hogy milyen tényezők befolyásolják a diákok zenéhez való hozzáállását. Az elemzés egy olyan mintán (N = 2089) alapult, amely Magyarország három észak-alföldi megyéjének 4. és 6. osztályos általános iskolásaira (9-13 éves korosztály) összpontosított. Eredményeik alapján a diákok kevesebb mint fele vett már részt koncerten. A tanulók 70%-a vett részt koncertlátogatáson iskolai szervezésben, amely a tanárok kiemelkedő szerepét jelzi. A kutatás szerint a gyermekek sikeres művészeti érzékenyítését jelentősen befolyásolják az előadás feltételei és minősége az életkornak megfelelő műsorválasztással együtt.

⁴⁸ Előadásának címe: „*Students' Participation in Live Music Concerts*” (A tanulók részvétele az élőzenei koncerteken)

⁴⁹ Poszterbemutatójának címe: „*Kodály principles in kindergarten and teacher training during COVID-19*” (A kodályi elvek megvalósulása a COVID 19 idején az óvodapedagógus és a tanítóképzésben)

⁵⁰ Előadásom címe: „*Kodály 135 – Inspirations and interpretations A complex art project in teacher education*” (Kodály 135 – Inspirációk és interpretációk. Egy komplex művészeti projekt a pedagógusképzésben)

⁵¹ A kutatás részletes leírása elérhető a „*Művészeti körkép. Kutatás a művészeti nevelés helyzetéről és lehetőségeiről, a tanórai és tanórán kívüli művészeti tevékenységről és rendezvényekről*” című kiadványban, Váradí Judit szerkesztésében, melyet e-könyv formában is olvashatunk itt: https://www.mma-mmki.hu/userfiles/Working-papers/MUVESZETI_KORKEP_E-konyv.pdf

(Forrás: <https://www.mma-mmki.hu/hu/kiadvanyok/e-konyvek-hu.html>)

Kovács Katalin poszterbemutatójában kiemelte, hogy a zenei nevelés elsősorban az érzelmeken keresztül hat a gyermekekre, így felkeltheti a gyermek zenei érdeklődését, formálhatja zenei ízlését és esztétikai fogékonyságát. Ezért is tölt be oly nagy szerepet az óvodapedagógusok és a tanítók képzésében. Ugyanakkor a COVID 19 online platformok (pl.: Microsoft Teams) használatát tette szükségessé e területen is. Mint tudott, a magyar zenei nevelés Kodály elvein alapul, melyek közül több, több szempontból nézve is sérül az online oktatás során például az által, hogy hiányzik a folyamatból a személyes tényező. Ugyanakkor cél, hogy egy adott félév az online térben megközelítőleg ugyanolyan hatékonyan legyen, mint korábban. Mennyiben tér el az online oktatás hatékonysága a Kodály koncepciótól? Lehetséges-e a fejlődés fenntarthatósága a művészeti oktatásban? Mivel összehasonlító vizsgálatok még nincsenek, ezért az előadó személyes tapasztalatait egy kritériumrendszer segítségével tárgyalta. Észrevételei szerint a jelenlegi helyzet olyannyira átírja az oktatás módját, hogy lehetséges és szükséges elgondolkodni az oktatás új tapasztalatainak a régiekkel való összekapcsolásán.

Az általam bemutatott projekt egy (abban az évben) aktuális téma rendhagyó feldolgozása (Kodály Zoltán születésének 135. évfordulója) köré szerveződött⁵², komplex művészeti aktivitásokkal, melyek létrejötté a hagyományos munkakereteket felbontva, három hónapos időtartamban, műhelymunkákban formálódott, majd egy projektzáró rendezvényen összegződött és nyert bemutatást a tágabb közösség számára. A projekt minden elemének kidolgozása a résztvevők konszenzusán és kreativitásán alapult (pl.: feladatterv, forgatókönyv, művészeti produktumok tervezése és kivitelezése, próbarend, koreográfia, meghívók, fotózás, filmkészítés), az oktatók elsősorban szakmai tanácsokat nyújtottak, az ötletek gazdagítására és a feltételek minél optimálisabb megteremtésére törekedve. Az aktív zenei tevékenységek szóló- és kóruséneklést, szólóhangszeres és kamarazenei produkciókat, táncbemutatót foglaltak magukban a kodályi életműre alapozottan, míg a képzőművészet területén Kodály kórusművekre született hallgatói alkotások kiállítására került sor. A projekt hallgatói értékelése kérdőívvel történt, melynek során a résztvevők szerint a projekt során megmutathatták, miben a legjobbak, csapatban, együttműködve, jó hangulatú légkörben dolgozhattak, aktívabban tevékenykedhettek, mint más kurzusokon. Ezen kívül hangsúlyozták a projekt szerepét közösségük megismerésében és annak aktív formálásában.⁵³

⁵² Az előadás bemutatására a korábbi évben került volna sor, de az EAS Padovába tervezett konferenciáját a járványügyi helyzetre való tekintettel a tavalyi évben törölték a szervezők.

⁵³ A projekt rövid magyar nyelvű összefoglalója megtekinthető itt: <http://www.pk.ke.hu/kezdolap/hirek/479-kodaly-135-inspiraciok-es-interpretaciok>

A workshop programok

E programtípus szervezői és előadói változatos zenei aktivitásokat vonultattak fel: az „Énekes játszótéren” az énekhangunkkal való kreatív játékokra bíztattak online köréneklés, beatboxing, énekes improvizációk által. Másutt érzelmeink és mások érzelmeinek tudatos átélésére ösztönöztek⁵⁴, mint egy olyan gyakorlatra, melyet nem a zenetanításon kívül, hanem a zenetanításon keresztül lehet végezni. E workshop során a résztvevők olyan forrásokat kaptak, amelyeket később eszközként használhatnak egy biztonságos, produktív és érzelmileg tudatos zenei környezet kialakításában. Másutt „közösséget formáló dalok”⁵⁵ hallgatására került sor⁵⁶, reflektálva azok társadalmi és személyes jelentésére, a közöttük rejlő kapcsolatokra és összefüggésekre. Itt a résztvevőket arra ösztönözték csoportos beszélgetés során, hogy felismerjék, hogy e jelentések hogyan képesek ellentétes üzeneteket hordozni, negatívan hatni az egyénekre és csoportokra a társadalomban⁵⁷, beleértve a zeneórákat is. Volt olyan program, mely egy újabb zenei platform bemutatását és kipróbálását tűzte ki célul⁵⁸, míg egy másik⁵⁹ a *Soundbellows*, mint a színkódolt egyszólamú hangszerek képviselőjének és a kapcsolódó módszertani-didaktikai koncepciónak a gyakorlatias bemutatását vállalta.

Diatonikus „Soundbellow” hangsor szett

(Forrás: <https://www.helbling-verlag.de/?pagename=product&product=621003>)

Egy, az észtországi résztvevők által vezetett workshop témája a képzőművészet és a mozgást, mint a zene forrását járta körül⁶⁰ az alábbi kérdésekre alapozva: Hogyan lehet a zenét vizuális formában megközelíteni, és hogyan hangzanak a vizuális formák és minták a zenében? Hogyan fejezhető ki a mozgás a zenében és fordítva? Hogyan fejlesztik ezt az integrációt a kreatív gondolkodási gyakorlatok? Hogyan kínálhat ez minden tanulónak új utakat a zene megközelítéséhez? Mindezt azzal a céllal, hogy felnyissák a zenetanárok szemét, hogy több művészeti és mozgáskifejezési eszközt használjanak az óráikon azért, hogy inspirálják és fokozzák a tanulók megértését a művészetek közös alapjairól.

A poszterszekció előadásainak témái egyrészt a zenei aktivitások különböző formáival foglalkoztak (pl.: kóruséneklés és tanulmányi eredmények kapcsolata, csoportos zongoraoktatás, iskolai

⁵⁴Nicholas Daniel Sienkiewicz (USA) „Empowering Our Students Through Emotional Awareness” (A diákok érzelmi tudatosság általi fejlesztése)

⁵⁵ úgy mint például: Springsteen: ‘Born in the USA’ vagy a Queen: ‘We are the Champions’ című dala

⁵⁶ Rebecca Rinsema(USA), Jashen Edwards(Canada) „Tuning into the Sonic Commons with an ‘Ear’ towards Equity, Diversity, and Inclusion”

⁵⁷ például: politikai események, tüntetések, sportesemények, a Függetlenség Napja eseményei stb.

⁵⁸ www.soundtrap.com (bemutatta: Friedrich Höfer, Austria)

⁵⁹ Gert Balzer (Freiburg): „Soundbellows – Squeeze me! Come and join the world of color-coded single-tone instruments” (Ezekből a hangszerekből láthatunk itt néhányat: <https://musicmall.hu/hu/1310-soundbellows> , használat közben is: <https://www.helbling-verlag.de/?pagename=soundbellows>)

⁶⁰ Marit Möistlik-Tamm, Gerhard Lock, Jane Remm: „Patterns, shapes and figures – visual art and movement as a source for music”

vonósenekar tagjai közötti együttműködés vizsgálata, a szolfézsoktatás új lehetőségei a kottaolvasásban, a digitális zeneoktatás lehetőségei), másrészt olyan témákat érintettek, mint: felnőttek emlékeinek feltárása (Mi marad az iskolai zeneórákból?) vagy a zenei identitás és a kreatív tanítási módszerek összekapcsolása az általános iskolai tanárok képzésében.⁶¹

A koncertekről⁶²

A szervezők két esti online koncertet illesztettek a konferencia programjába „*Place and Displays*” és „*Sculpting Soundspheres*” címmel.

Az első, többszínű élő koncertközvetítés során előadások, összművészeti alkotások bemutatására került sor Freiburg utcáin és tetőin - így a város legjobb helyei (*PLACE*) jelentek meg a kijelzőkön (*DISPLAYS*), bárhol is voltunk. Digitális művészek, barokk hegedűsök, freestyle rapperek és hip-hop táncosok, rock zenészek játszottak – kihívásként élve meg a jelenlegi, távolságtartó előadásmódot. Futurisztikus digitális eszközökkel lépve meg a közönséget, arra invitálva őket, hogy egy (vadonatúj) közönség-visszajelző eszköz segítségével valós időben lépjenek kapcsolatba az előadókkal⁶³, így létrehozva arra az estére Freiburg hangját! A koncert zárásaként megszólalt az erre az alkalomra komponált és a konferencia címét viselő zenemű is.

A péntek esti művészeti bemutató során a zene- és a képzőművészet összekapcsolódására láttunk példát a Freiburgi Zeneművészeti Egyetem zenészei és a Freiburgi művészek egy csoportja közötti együttműködés eredményeként. Az előadás alap gondolata szerint az improvizáció és a kompozíció olyan külső és belső zenei folyamatokat tükröz, amelyek a vizuális művészetek területén is megtalálhatók. Ezek a folyamatok a zeneoktatásban a tanítási és tanulási folyamatok inspirációjaként is nagy lehetőségeket rejthetnek magukban. A zenei előadásokat az érintett zenészek és művészek interjúi és személyes nyilatkozatai kísérték, melyek betekintést nyújtottak mind a különböző kreatív alkotói folyamatokba.

A záróünnepség a találkozó hivatalos részében elsősorban a konferencia összegzésére került sor, majd az eddigi elnök munkája előtt tisztelgett a közösség, illetve bemutatásra került az új vezető – mindez rendkívül közvetlen hangnemben. Megtudhattuk még, hogy hol és mikor kerül sor az EAS és az ISME következő találkozására. A program meglepetésekkel is szolgált: születésnapot ünnepeltünk, hangtérképet hoztunk létre és megismerhettünk egy kiváló zenekart.⁶⁴

Az EAS elnöke a következő két évre: Isolde Malmberg
(Universität Potsdam, Germany)

(Forrás: <https://eas-music.org/board-members/>)

⁶¹ A konferencia mindezekén túl számos egyéb programot is tartalmazott: úm. például a doktoranduszok fóruma, az európai koordinátorok találkozója, az EAS elnökének választása, könyvbemutatók, közös főzés, jam.

⁶² A „*Place and Displays*” című koncert előzetese megtekinthető itt: <https://www.youtube.com/watch?v=hKL9AWEI5MM> és egészében visszaneézhető itt: <https://vimeo.com/521934807>

⁶³ Például: a közönség határozhatta meg, hogy a rapper mely szavakat illessze be az előadásába

⁶⁴ „*The world's first disabled-led national youth orchestra*”, honlapjuk: <http://noyo.org.uk/> , felvételeiket hallgathatjuk itt: <https://vimeo.com/thenoyo>

Hosszasan nyúló összegzés helyett én Prof. Dr. Emily Akuno szavaival zárom beszámolómat, aki hangsúlyozta, hogy e néhány nap során megerősödhattünk abban, amit csinálunk, ugyanakkor felfedezhettünk egy-egy gondolatot vagy egy-egy olyan mondatot, ami a továbbiakban vezérfonálként szolgálhat hivatásunk során azáltal, hogy lehetőségünk volt új utakat és új nézőpontokat megismerni.

Köszönet a szervezőknek ennek a rendkívül színvonalas és sokszínű találkozó megvalósításáért, örülök, hogy mindennek részese lehettem és nagyon várom a következő évi programot!

A következő regionális konferencia időpontja, helyszíne és támaja:

2022. május 18-21. Belgrád, „*Music & Meaning*” <https://eas-music.org/2022-belgrade/>

A következő ISME konferencia időpontja, helyszíne és témája:

2022. július 17-22. Brisbane, Ausztrália, „*A Visible Voice*” <https://ismeworldconference.org/>